

УДК 378.046-047.64:81-057.4(045)

Тетяна Король

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-7240-6056>

*Кандидат педагогічних наук, доцент
докторант кафедри методики викладання іноземних мов
й інформаційно-комунікаційних технологій
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) E-mail: koroltatyanalq@gmail.com*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО КОНТРОЛЮ В НАВЧАННІ ПЕРЕКЛАДУ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Залучення основних положень процесуального підходу до контролю перекладацької компетентності майбутніх філологів, дозволить підвищити об'єктивність й інформативність отриманих результатів та переглянути й оптимізувати перебіг навчання перекладу у вітчизняних ЗВО загалом.

Тож мета цієї роботи полягає в обґрунтуванні доцільності й раціональності застосування процесуального підходу до організації контролю в навчанні перекладу майбутніх філологів та окресленні безпосередніх шляхів його реалізації в умовах вітчизняних ЗВО.

Методологічну основу цього дослідження становлять праці в галузі психолінгвістики, когнітивної психології, теорії й практики перекладу та перекладацької лінгводидактики, присвячені всебічному вивченню особливостей процесу перекладу як складної ситуативно зумовленої креативної мовленнєво-когнітивної діяльності.

Наукова новизна представленої праці пов'язана з відбором та інтерпретацією засобів і прийомів вивчення перебігу процесу перекладу з метою їх адаптації для реалізації контролю в навчанні перекладу як виду діяльності.

Висновки. Ефективний контроль сформованості у студентів перекладацької компетентності передбачає оцінку якості не лише кінцевого продукту – тексту перекладу, а й кількісних та якісних показників перебігу перекладацької діяльності, що йому передувала, а також послідовне відстеження процесу формування перекладацької компетентності як безперервного й динамічного процесу. З цією метою доцільно комплексно застосовувати різноманітні засоби та прийоми контролю: 1) безпосередньо під час виконання перекладацького завдання (вербалізація програми дій і ходу міркувань, спостереження й фіксація поведінкових реакцій студентів); 2) після завершення виконання перекладацького завдання (аналіз перекладацького продукту у поєднанні з ретроспективним аналізом процесу перекладу у вигляді коментарів, самозвітів, бесід, анкетування тощо).

Відповідно визначення специфіки застосування кожного з відібраних засобів у цілісній системі контролю сформованості у студентів перекладацької компетентності має стати наступним кроком дослідження у цьому напрямку.

Ключові слова: процесуальний підхід, процес перекладу, продукт перекладу, контроль, майбутні філологи.

Постановка проблеми

Актуальність. Стрімкий розвиток сучасного ринку перекладацьких послуг стимулює невпинний пошук нових підходів та ефективних методів навчання цього виду діяльності в умовах вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО). Це, у свою чергу, спонукає до перегляду чинних підходів до організації й реалізації контролю в навчанні перекладу, основним завданням якого є не лише забезпечення актуальної й достовірної інформації про перебіг і результат формування у студентів перекладацької компетентності, а й всебічне сприяння цьому процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Традиційний підхід до контролю рівня сформованості перекладацької компетентності передбачає

визначення якості отриманого тексту перекладу (продукту перекладацької діяльності як її безпосереднього віддзеркалення, а, отже, й опосередкованого прояву рівня сформованості відповідної компетентності) чи то шляхом категоризації допущених помилок й подальшого нарахування штрафних балів студентам, чи то на основі аналітичних й холістичних шкал оцінювання.

Одночасно і протилежним, і комплементарним до такого бачення сутності контролю в навчанні перекладу є процесуальний підхід, що спирається на емпіричні експериментальні дослідження процесу виконання різних видів усного й письмового перекладу різними категоріями суб'єктів, реалізовані як в лабораторних (W. Lórscher, R. H. Jääskeläinen, C. Séguinot, F. Alves, I. M. Mees, S. Göpferich, J. Fraser, M. Shaeffer), так і в реальних умовах (M. Ehrensberger-Dow, A. Hunziker Heeb, P. Jud, E. Angelone, H. Riscu, I. Roziner, M. Shlesinger, A. Kuznik, J. M. Verd). Результатом подібних пошуків стала розробка низки моделей процесу перекладу з акцентом на перекладацьких стратегіях і їх застосуванні (W. Lórscher, S. H. Heydarian, R. H. Jääskeläinen), особливостях розв'язання перекладацьких проблем і специфіці прийняття перекладацьких рішень (S. Hubscher-Davidson, N. Pavlović), творчих здібностях (I. Horvath, G. Bayer-Hohenwarter) та емоційному й індивідуально-поведінковому аспектах суб'єкта (E. Angelone, F. Van Besien, C. Meuleman, B. Davou, B. Dragsted, M. Carl, C. Durieux). Окрему групу досліджень складають праці, що розглядають перспективи застосування процесуального підходу до навчання студентів перекладу в різних умовах шляхом безпосереднього використання розроблених експериментальних методів дослідження в якості дидактичних засобів (D. Li, T. Pavlović, J. House, H. Dam-Jensen, C. Heine, G. Hansen, G. Massey, A. Pym). Проте праць, у яких би вищезгадані засоби використовувалися з метою реалізації контролю як такого, а тим паче у комплексі зі способами оцінювання якості перекладацького продукту, нами майже не виявлено.

Саме тому у цій публікації ставимо собі за *мету* обґрунтувати доцільність і раціональність застосування процесуального підходу до

організації контролю в навчанні перекладу майбутніх філологів та окреслити безпосередні шляхи його реалізації в умовах вітчизняних ЗВО.

Методологія. Проведене дослідження базується на працях у галузі психолінгвістики, когнітивної психології, теорії й практики перекладу та перекладацької лінгводидактики, присвячених всебічному вивченню за допомогою різноманітних емпіричних інструментів особливостей процесу перекладу як складної ситуативно зумовленої креативної мовленнєво-когнітивної діяльності.

Відповідно *наукова новизна* представленої праці полягає у відборі та інтерпретації тих засобів і прийомів вивчення перебігу процесу перекладу, які відповідають цілям та специфіці реалізації контролю в навчанні перекладу в умовах вітчизняних ЗВО.

Результати дослідження

Основні положення процесуального підходу до вивчення, навчання й контролю перекладу передбачають його розгляд як діяльності, а тому тісно корелюють з особистісно-діяльнісним підходом, загальноприйнятим у вітчизняній методиці навчання іноземних мов та перекладу. У цьому ж контексті переклад розглядається як складний розгалужений процес, що по-різному розгортається в кожній конкретній ситуації під впливом різноманітних як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Крім того, не варто забувати, що власне формування перекладацької компетентності саме по собі є також динамічним безперервним процесом, механізми якого запускаються саме під час реалізації цієї діяльності або її окремих фрагментів. Дослідники цієї проблеми також наполягають на тому, що рефлексія власних дій під час виконання окремого перекладацького завдання не лише студентами, а й професійними перекладачами, позитивно позначається на якості продукту їхньої перекладацької діяльності та сприяє формуванню й подальшому вдосконаленню перекладацької компетентності загалом [2, с. 121].

Усі вищеперелічені фактори дозволяють виокремити два основних вектори застосування процесуального підходу до організації контролю в навчанні перекладу майбутніх філологів, а саме: 1) систематичне відстеження процесу перебігу формування перекладацької компетентності студентів, що передбачає залучення різних форм (зовнішнього з боку викладача, внутрішнього самоконтролю з боку студента й взаємоконтролю) та видів контролю (поточний, тематичний, модульний і підсумковий); 2) регулярний моніторинг процесу виконання студентами конкретного перекладацького завдання, що дозволить доповнити результати оцінки якості отриманого продукту перекладу, спрогнозувати й запобігти типовим перекладацьким помилкам, сформулювати оптимальні перекладацькі стратегії, врахувати індивідуальні психофізіологічні особливості студентів при визначенні їхнього рівня сформованості перекладацької компетентності, віднайти важелі адаптації рівня складності перекладацького завдання, розвинути необхідні навички й сформулювати вміння само- й взаємоконтролю у студентів тощо.

Зокрема останнє припущення підтверджується експериментальними даними щодо існування прямо пропорційної залежності якості виконаних студентами перекладів та повноти й розгорнутості їхніх відповідей на запитання в опитувальнику для самооцінювання [4]. При цьому також емпірично встановлено, що залучення різнопланових засобів і прийомів реалізації контролю сприяє підвищенню усвідомленості студентами перебігу процесу перекладу [7], а, отже, й формуванню відповідної компетентності.

Тож зупинимося на засобах і прийомах реалізації контролю процесу виконання перекладу детальніше. Адаптуючи відповідну класифікацію методів і прийомів збору й опрацювання даних про перебіг процесу перекладу, запропоновану Г. П. Крінгзом [6], розглядаємо такі засоби і прийоми контролю в залежності від етапу перекладацької діяльності, на якому їх залучають: 1) ті, що застосовуються безпосередньо під час виконання перекладацького завдання (*periactional*); 2) ті, які використовуються після завершення виконання перекладацького завдання студентами (*postactional*).

Засоби контролю, що застосовуються під час виконання перекладацького завдання, у свою чергу, на основі способу отримання показників перебігу перекладацької діяльності поділяють на: а) засоби та прийоми, що спонукають до вербалізації власної програми дій та ходу міркувань (verbal data elicitation); б) засоби та прийоми, що передбачають спостереження та/або фіксацію поведінкових патернів студентів під час виконання ними перекладацького завдання.

У свою чергу, засоби й прийоми контролю, що використовуються після завершення виконання перекладацького завдання, дозволяють проаналізувати продукт перекладу через призму процесу, що йому передував, і включають: а) аналіз продукту перекладацької діяльності, власне тексту перекладу, що хоч і є традиційним проявом, особливо підсумкового контролю в навчанні перекладу, у цьому контексті набуває дещо нового звучання за рахунок його розгляду з урахуванням специфіки його продукування; а також перекладацьких записів і нотаток, виправлень у тексті перекладу, виконаних власноруч чи колегами-студентами тощо; б) засоби та прийоми ретроспективної вербалізації перекладацьких проблем і способів їх розв'язання (retrospective verbal protocols / RVPs): написання самозвітів про виконане завдання, коментарів до остаточного тексту перекладу, відповідей на запитання анкети або під час бесіди з викладачем та/чи колегами-студентами. До цієї категорії також належать протоколи спільного обговорення процесу виконання перекладу (collaborative protocols), які мають місце після завершення індивідуальної роботи студентів над одним і тим же перекладацьким завданням. Подібні прийоми за умови їх доповнення й супроводу чіткими й зрозуміли інструкціями чи формами для заповнення можуть слугувати потужним знаряддям для реалізації самоконтролю, який синтезує аналіз і продукту перекладу й процесу його створення [5].

Звісно, що найчисельнішими і при цьому найсуперечливішими з досліджуваних засобів і прийомів контролю є ті, що застосовуються безпосередньо під час виконання студентами перекладацького завдання.

Серед них саме засобам і прийомам, що спонукають до вербалізації власної програми дій та ходу міркувань, найчастіше закидають деформацію перекладацького процесу й негативний вплив на якість отриманого у такий спосіб продукту перекладу.

До подібних прийомів належать: так звані протоколи «думок вголос» (think aloud protocols / TAPs), що передбачають аудіо чи відеофіксацію вербалізації ходу міркувань студента стосовно того, яким чином, відбувається процес перекладу, з коментуванням усіх залучених для цього розумових операцій та дій; протоколи парного обговорення процесу перекладу під час його виконання (dialogue protocols); перекладацький журнал (Integrated Problem and Decision Reporting log) чи перекладацький щоденник (Translator's diary), які передбачають фіксацію особистих проблем та віднайдених способів їх розв'язання у процесі виконання перекладу.

Безперечно, найпоширенішим і найбільш дослідженим з методичної точки зору із вищенаведених засобів і прийомів є так званий протокол «думок вголос». За даними А. Еріксона і Г. Саймона [3, с. 78–107] він якнайкраще відображає перебіг когнітивної діяльності під час виконання усного завдання з покроковим розгортанням, адже у такому випадку коментування мало не збігається з безпосереднім розв'язанням завдання; а також будь-якої неавтоматизованої розумової діяльності, що спирається на візуально подану інформацію. Саме цей випадок, на наш погляд, характеризує перебіг виконання письмового перекладу. До основних недоліків цього прийому контролю Е. Анджелоне [1, с. 134] зараховує високе розумове й фізичне навантаження, викликане необхідністю поєднувати виконання перекладу й говоріння, що може деформувати перебіг перекладацької діяльності й негативно позначатися на якості продукту перекладу, особливо серед студентів-початківців. З другого боку, дослідник вказує на безперечно позитивний вплив цього прийому на концентрацію й розподіл уваги та розумову активність майбутніх філологів.

Насамкінець, засоби та прийоми, що передбачають спостереження та/або фіксацію поведінкових патернів студентів під час виконання ними перекладацького завдання, включають такі: звіти, укладені спостерігачами цього процесу (навіть чи можуть вважатися практичним прийомом оцінки процесу перекладу, оскільки не можуть охопити потрібну кількість студентів одночасно тощо); відеофіксація робочого місця студента під час виконання перекладу (однозначно деформує його поведінку й не відповідає вимогам практичності до прийомів контролю); фіксація натискання клавіш на клавіатурі та миші комп'ютера, на якому виконується переклад (keystroke logging), що потребує інсталяції спеціального програмного забезпечення й застосування алгоритмів інтерпретації отриманих у такий спосіб даних; запис подій з екрану комп'ютера (screen recordings), цей метод контролю перекладацької діяльності набув неабиякого поширення завдяки доступності безкоштовного програмного забезпечення, що значно полегшує його реалізацію; окулографія / відстеження руху зіниць (eye-tracking), яка, на наш погляд, поки що не видається придатною до застосування в рамках реалізації контролю перекладацької діяльності через високу технологічність та складність інтерпретації отриманих даних.

Висновки.

З одного боку, процесуальний підхід до контролю перекладу в навчанні майбутніх філологів знаходить свою реалізацію в послідовному та системному відстеженні процесу формування перекладацької компетентності студентів за рахунок застосування різноманітних видів, форм, засобів та прийомів контролю. З другого боку, він передбачає обов'язковий моніторинг й оцінку перебігу процесу виконання кожного окремого перекладацького завдання студентом з метою його зіставлення з отриманим перекладацьким продуктом. Задля реалізації обох вказаних векторів доцільно комплексно застосовувати різноманітні засоби та прийоми контролю: 1) безпосередньо під час виконання перекладацького завдання (вербалізація програми дій і ходу міркувань,

спостереження й фіксація поведінкових реакцій студентів); 2) після завершення виконання перекладацького завдання (аналіз продукту перекладу, внесених до нього виправлень, ретроспективний аналіз у вигляді коментарів, самозвітів, бесід, анкетування тощо). Ефективність зазначених засобів і прийомів контролю нерозривно пов'язана з їх комплексним застосуванням, де кожен окремий отриманий результат має підкріплюватися або спростовуватися іншим.

Саме тому вважаємо за необхідне визначити специфіку застосування кожного з відібраних засобів і прийомів у цілісній системі контролю сформованості у студентів перекладацької компетентності у наших подальших дослідженнях у цьому напрямку.

References

1. Angelone, E. (2015). Optimizing Process-Oriented Translator Training Using Freeware and FOSS Screen Recording Applications. In P. Sandrini & M. García González (Eds.), *Translation and Openness* (pp. 133–145). Innsbruck: University of Innsbruck Press.
2. Ehrensberger-Dow, M., Hunziker Heeb A., Jud P., & Angelone E. (2017). Insights from translation process research in the workplace. In: Daniel Perrin & Ulla Kleinberger (eds), *Doing Applied Linguistics. Enabling Transdisciplinary Communication*. Berlin: De Gruyter. 116–123.
3. Ericsson, K. A., Simon, H. A. (1984/1993). Protocol Analysis. Verbal Reports as Data. Cambridge, MA – London: Massachusetts Institute of Technology.
4. Fernández, F. & Zabalbeascoa, P. (2012). Correlating trainees' translating performance with the quality of their metacognitive self-evaluation. *Perspectives*, 20:4, 463–478.
5. García Álvarez, A. M. (2007). Evaluating students' translation process in specialized translation: Translation commentary. *Journal of Specialised Translation*, 7, 139–163.

6. Krings, H. P. (2005). Wege ins Labyrinth – Fragestellungen und Methoden der Übersetzungsprozessforschung im Überblick. *Meta*, 50(2), 342–358.

7. Robinson, B. J., López Rodríguez, C. I. & Tercedor Sánchez, M. I. Self-assessment in translator training. *Perspectives*, 14:2, 115–138.

Tetiana Korol

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-7240-6056>

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Postdoctoral Student at the Department of Foreign Languages

Methodology Teaching and Information and Communication Technologies

Kyiv National Linguistic University

(Kyiv, Ukraine) E-mail: koroltatyanalq@gmail.com

PROCESS-ORIENTED APPROACH TO THE ASSESSMENT IN PROSPECTIVE PHILOLOGISTS' TRANSLATION TRAINING

Significant raise in the assessment objectiveness and informational value of prospective philologists' translation competence as well as their university training refinement can be achieved due to the application of process-oriented tenets.

*That is why this **article's purpose** is to substantiate the need for process-oriented approach to the arrangement of the assessment in prospective philologists' translation training as well as to outline the direct ways of its implementation in domestic institutions of higher education.*

***Methodology** of the given research is based on the concepts of psycholinguistics, cognitive psychology, translation studies and practice, translation pedagogy connected with the thorough translation process research. They deal with the determination of the translation peculiarities caused by its situated creative cognitive and speech nature.*

Scientific novelty of the given article consists of the selection and interpretation of different tools and techniques used in the translation process research to adjust them to assessment needs in training translation as an activity.

Conclusions. *Efficient assessment of students' translation competence comprises such aspects as the evaluation of translation product quality combined with the interpretation of quantitative and qualitative indicators of prior translation process and consecutive monitoring of translation competence acquisition as a dynamic and open-ended process. To this end, the coordinated use of such versatile assessment tools and techniques is advisable: 1) online or periactional ones (verbal data elicitation protocols, behavioral observation methods); 2) offline or postactional tools and techniques (translation product analysis combined with retrospective verbal data protocols such as commentaries, logs, interviews, questionnaire surveys etc.).*

Specific ways to apply each of the selected tools and techniques in the system of students' translation competence assessment is considered the next prospective step of this research field.

Key words: *process-oriented approach, translation process, translation product, assessment, prospective philologists.*

Надіслано до редакції: 30.09.2019